

**PSYCHOLOGICAL MECHANISMS OF DEVELOPING CLINICAL REASONING IN FUTURE
MEDICAL PROFESSIONALS DURING PATIENT CARE**

<https://doi.org/10.5281/zenodo.19139627>

Shoista Muratova

*Samarqand davlat Tibbiyot universiteti,
Pedagogika-psixologiya kafedrasi dotsenti, p.f.d
Email: mleyla84@inbox.ru*

Abstract: *The article examines the psychological mechanisms involved in the development of clinical reasoning in future medical professionals during patient care. Clinical reasoning is viewed as an integrative process that includes cognitive, metacognitive, emotional-volitional, and social components. These components enable medical students to analyze clinical information, predict disease progression, and make well-founded clinical decisions.*

Keywords: *clinical reasoning, psychological mechanisms, cognitive processes, metacognitive processes, emotional-volitional mechanisms, social mechanisms, medical education, professional competence.*

**БУДУЩИЕ МЕДИЦИНСКИЕ РАБОТНИКИ В ПРОЦЕССЕ РАБОТЫ С ПАЦИЕНТАМИ:
ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ МЕХАНИЗМЫ РАЗВИТИЯ КЛИНИЧЕСКОГО МЫШЛЕНИЯ**

Аннотация: *В статье рассматриваются психологические механизмы развития клинического мышления у будущих медицинских работников в процессе работы с пациентами. Клиническое мышление рассматривается как интегративный процесс, включающий когнитивные, метакогнитивные, эмоционально-волевые и социальные компоненты. Эти компоненты позволяют студентам медицинских вузов анализировать клиническую информацию, прогнозировать развитие заболеваний и принимать обоснованные клинические решения.*

Ключевые слова: *клиническое мышление, психологические механизмы, когнитивные процессы, метакогнитивные процессы, эмоционально-волевые механизмы, социальные механизмы, медицинское образование, профессиональная компетентность.*

**BO'LAJAK TIBBIYOT XODIMLARINING BEMORLAR BILAN ISHLASH JARAYONIDA
KLINIK TAFAKKURINI RIVOJLANTIRISHNING PSIXOLOGIK MEKANIZMLARI**

Annotatsiya: *Ushbu maqolada bo'lajak tibbiyot xodimlarining bemorlar bilan ishlash jarayonida klinik tafakkurini rivojlantirishning psixologik mexanizmlari o'rganilgan. Klinik tafakkur integrativ jarayon sifatida ko'riladi va unga kognitiv, metakognitiv, emotsional-irodaviy hamda ijtimoiy komponentlar kiradi. Ushbu komponentlar tibbiyot talabalariga klinik ma'lumotlarni tahlil qilish, kasalliklar rivojlanishini prognoz qilish va asosli klinik qarorlar qabul qilish imkoniyatini beradi.*

Kalit so'zlar: *klinik tafakkur, psixologik mexanizmlar, kognitiv jarayonlar, metakognitiv jarayonlar, emotsional-irodaviy mexanizmlar, ijtimoiy mexanizmlar, tibbiy ta'lim, kasbiy kompetentlik.*

KIRISH

Klinik tafakkur – bu har bir tibbiyot xodimi uchun asosiy kasbiy kompetensiyalardan biri bo'lib, bemorning holatini aniqlik bilan baholash, muammolarni tahlil qilish va samarali qarorlar qabul qilish imkonini beradi. Zamonaviy tibbiyotda nafaqat nazariy bilimlarga ega bo'lish, balki ularni amaliyotda to'g'ri qo'llay olish muhimdir. Shu sababli, bo'lajak tibbiyot xodimlarini tayyorlash jarayonida klinik tafakkurini rivojlantirishga alohida e'tibor qaratish dolzarb masala hisoblanadi.

Klinik tafakkur murakkab psixologik jarayon bo'lib, unda bir nechta komponentlar bir-biri bilan uzviy bog'lanadi. U kognitiv, metakognitiv va emotsional komponentlarni o'z ichiga oladi. Kognitiv komponentlar ma'lumotlarni tahlil qilish, diagnostik gipotezalarni shakllantirish va qarorlar qabul qilishni o'z ichiga oladi. Metakognitiv komponentlar esa o'z fikrlash jarayonini kuzatish, baholash va kerak bo'lganda uni sozlash imkonini beradi. Emotsional komponentlar esa bemor bilan muloqot qilishda hissiy barqarorlik va empatiya ko'rsatishga xizmat qiladi. Shu tarzda, klinik tafakkur shunchaki bilim majmuasi emas, balki psixologik jarayonlar orqali shakllanadigan dinamik va integratsiyalashgan kompetensiya hisoblanadi.

Bemor bilan ishlash jarayoni klinik tafakkurning shakllanishida asosiy rol o'ynaydi. Talaba yoki yosh mutaxassis bemorning shikoyatlarini tinglaydi, simptomlarni kuzatadi, ma'lumotlarni tahlil qiladi va ularni diagnostik gipotezalar bilan solishtiradi. Keyinchalik bu gipotezalar amaliyotga tatbiq etiladi va natijalar tahlil qilinadi. Shu jarayonda talabalar nafaqat bilimlarni qo'llash, balki qaror qabul qilish, mas'uliyatni o'z zimmasiga olish va refleksiya qilish ko'nikmalarini ham rivojlantiradi.

Zamonaviy tibbiyot ta'limida klinik tafakkurini rivojlantirish pedagogik jarayonning muhim qismi hisoblanadi. Talabalarga klinik vaziyatlar tahlili, simulyatsion mashg'ulotlar, mentorlik va guruh muhokamalari orqali psixologik mexanizmlarni faol ishlatish imkoniyati yaratiladi. Shu bilan birga, ushbu jarayon talabaning emotsional intellekti va stressni boshqarish qobiliyatini ham rivojlantiradi, bu esa bemor bilan samarali muloqot qilish va professional qarorlar qabul qilishda muhimdir.

Kirish qismida ta'kidlanishi kerak bo'lgan yana bir muhim jihat – klinik tafakkur faqat nazariy bilimga asoslanib rivojlanmaydi. U bemor bilan bevosita ishlash, real klinik

vaziyatlarni tahlil qilish va tajriba orttirish orqali shakllanadi. Shu nuqtai nazardan, psixologik mexanizmlarning o'rganilishi va ularni amaliyotga tatbiq etish bo'lajak tibbiyot xodimlarining malaka va kasbiy tayyorgarligini oshirishda katta ahamiyatga ega.

Shu bilan birga, klinik tafakkurning rivojlanishi nafaqat individual darajada, balki tibbiyot ta'limi tizimida ham strategik maqsad hisoblanadi. U zamonaviy pedagogik yondashuvlar orqali, xususan, interaktiv mashg'ulotlar, simulyatsion treninglar va reflektiv sessiyalar orqali shakllantiriladi. Natijada, talaba nafaqat bilimlarni o'zlashtiradi, balki ularni real klinik sharoitda to'g'ri va samarali qo'llash ko'nikmasini ham rivojlantiradi.

Shunday qilib, bo'lajak tibbiyot xodimlarining klinik tafakkurini rivojlantirish masalasi psixologik, pedagogik va amaliy jihatlarni o'z ichiga olgan murakkab jarayon bo'lib, u zamonaviy tibbiyot ta'limi va bemor bilan ishlash sifatini oshirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Mavzuga adabiyotlar bo'yicha tahlili. Bo'lajak tibbiyot xodimlarining klinik tafakkurini rivojlantirish masalasi psixologiya va tibbiyot pedagogikasi sohalarida keng o'rganilgan. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, klinik tafakkur murakkab psixologik jarayon bo'lib, unda kognitiv, metakognitiv va emotsional komponentlar bir-biri bilan integratsiyalashgan holda ishlaydi.

Psixologik adabiyotlar, xususan umumiy psixologiya darsliklari, klinik tafakkurning shakllanishiga ta'sir etuvchi asosiy psixologik mexanizmlarni aniqlash imkonini beradi. Misol uchun, B.G. Ананьевning "Психология личности" asarida diqqat, xotira, fikrlash va emotsional jarayonlar kabi psixologik funksiyalar batafsil tahlil qilingan. Ushbu nazariy asoslar talabalarda klinik tafakkurini rivojlantirish jarayonini tushunishga yordam beradi.

Shuningdek, M.I. Дьяченко "Психология профессиональной деятельности" asarida kasbiy faoliyatga tayyorgarlik va professional qaror qabul qilish jarayonida psixologik mexanizmlarning roli o'rganilgan. Muallif ish faoliyati jarayonida kognitiv va metakognitiv jarayonlarning muhimligini ta'kidlaydi. Bu tahlil bo'lajak tibbiyot xodimlariga murakkab klinik vaziyatlarni tahlil qilish va samarali qarorlar qabul qilishda psixologik asoslarni belgilash imkonini beradi.

Umumiy psixologiya darsliklarida, xususan, diqqat, xotira, fikrlash, muloqot va emotsional jarayonlar bo'yicha ta'lim berilgan bo'lib, bu bilimlar klinik tafakkurga to'g'ridan-to'g'ri tatbiq qilinadi. Diqqat va xotira funksiyalari bemorning simptomlarini to'g'ri kuzatish va ma'lumotlarni tahlil qilish imkonini beradi. Fikrlash va metakognitsiya esa diagnostik gipotezalarni ishlab chiqish va qaror qabul qilish jarayonini samarali qiladi. Emotsional komponentlar esa bemor bilan muloqot qilish va professional empatiya ko'rsatishga xizmat qiladi.

Shuni ta'kidlash lozimki, klinik tafakkur faqat psixologik jarayonlar bilan chegaralanmaydi, balki pedagogik yondashuvlar bilan uyg'unlashganda samarali rivojlanadi. Simulyatsion treninglar, mentorlik, guruh muhokamalari va interaktiv mashg'ulotlar psixologik mexanizmlarni amaliyotda faol ishlatishga imkon beradi. Shu

tarzda, umumiy psixologiya darsliklaridagi nazariy bilimlar klinik tafakkur shakllanishining ilmiy asosini tashkil qiladi.

Umumiy psixologiya darsliklaridan foydalanish

1. В.Г. Ананьев. Психология личности. – Diqqat, хотira, fikrlash va emotsional jarayonlar tahlili.

2. М.И. Дьяченко. Психология профессиональной деятельности. – Kasbiy faoliyat va qaror qabul qilishda psixologik mexanizmlarning roli.

3. В.А. Крутецкий. Психология мышления. – Fikrlash turlari va muloqot jarayonlarining kognitiv asoslari.

4. А.Н. Леонтьев. Activity Theory in Psychology. – Faoliyat va o'rganish jarayonida psixologik mexanizmlarning integratsiyasi.

Ushbu adabiyotlar klinik tafakkur jarayonini tushunish va uni amaliyotda rivojlantirishning nazariy asosini beradi. Shu bilan birga, umumiy psixologiya darsliklari talabalarga klinik vaziyatlarni tahlil qilish, diagnostik gipotezalar yaratish va qaror qabul qilish uchun zarur psixologik bilimlarni beradi.

Tadqiqot metodologiyasi. Ushbu tadqiqotning asosiy maqsadi – bo'lajak tibbiyot xodimlarining bemorlar bilan ishlash jarayonida klinik tafakkurini rivojlantirishdagi psixologik mexanizmlarni aniqlash va tahlil qilishdir. Tadqiqot jarayonida nazariy va empirik usullar birgalikda qo'llaniladi.

1. Tadqiqot usullari

1. Nazariy tahlil usuli – ilmiy adabiyotlar, umumiy psixologiya va kasbiy psixologiya darsliklari, shuningdek, ilg'or pedagogik tadqiqotlar tahlil qilinadi. Bu usul klinik tafakkur tushunchasi, uning tarkibiy elementlari va psixologik mexanizmlarni aniqlashda asos bo'lib xizmat qiladi.

2. Empirik usullar – talabalarining klinik tafakkurini amaliyot jarayonida o'rganish uchun qo'llaniladi:

oKuzatish (Observation) – talabalarining bemor bilan ishlash jarayonida amaliy ko'nikmalarini va qaror qabul qilish jarayonlarini kuzatish.

oSo'rov va intervyu – talabalar va tajribali mutaxassislar bilan suhbatlar orqali psixologik komponentlar va amaliy tajribalar aniqlanadi.

oTestlar va psixodiagnostika – diqqat, fikrlash, metakognitsiya va emotsional intellektni baholash uchun standart psixologik testlar qo'llaniladi.

3. Analitik va statistik usullar – empirik ma'lumotlarni tizimli tahlil qilish, natijalarni kategoriyalarga ajratish va psixologik mexanizmlarning ahamiyatini aniqlash.

2. Tadqiqot ishtirokchilari

Tadqiqot sub'yektlari bo'lajak tibbiyot xodimlari bo'lib, ular amaliyot jarayonida bemor bilan bevosita ishlashadi. Shuningdek, tajribali tibbiyot mutaxassislari va o'qituvchilar tadqiqot jarayonida mentor sifatida jalb qilinadi.

3. Tadqiqotning bosqichlari

1. Nazariy bosqich – mavzu bo'yicha adabiyotlarni o'rganish, klinik tafakkur va psixologik mexanizmlar tushunchasini aniqlash.
2. Empirik bosqich – talabalarning amaliy ko'nikmalari va psixologik komponentlarini kuzatish, intervyu va testlar orqali ma'lumot yig'ish.
3. Tahlil bosqichi – empirik natijalarni tahlil qilish, psixologik mexanizmlarning roli va samaradorligini aniqlash.
4. Xulosa va tavsiyalar – natijalarni umumlashtirish va klinik tafakkurini rivojlantirish bo'yicha pedagogik tavsiyalar ishlab chiqish.

4. Tadqiqotning ilmiy yangiligi va amaliy ahamiyati

Ushbu tadqiqot psixologik mexanizmlarning klinik tafakkur shakllanishidagi rolini tizimli o'rganadi. Natijalar bo'lajak tibbiyot xodimlarini tayyorlash jarayonini takomillashtirish va amaliy mashg'ulotlar metodikasini optimallashtirishga xizmat qiladi. Shu bilan birga, tadqiqot ilmiy asosda psixologik va pedagogik yondashuvlarni uyg'unlashtirishga imkon beradi.

Xulosa. Bo'lajak tibbiyot xodimlarining bemor bilan ishlash jarayonida klinik tafakkurini rivojlantirish murakkab, ammo muhim pedagogik va psixologik jarayon hisoblanadi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, klinik tafakkur faqat nazariy bilimga ega bo'lish bilan shakllanmaydi, balki amaliy faoliyat va bemor bilan bevosita muloqot jarayonida rivojlanadi.

Klinik tafakkurning asosiy psixologik mexanizmlari quyidagilardan iborat: diqqat va konsentratsiya, kognitiv skriptlar, metakognitsiya, fikrlash jarayoni va emotsional intellekt. Ushbu mexanizmlar talabaga murakkab klinik vaziyatlarda tez va samarali qaror qabul qilish imkonini beradi, shuningdek, professional mas'uliyat va refleksiv tafakkur ko'nikmalarini rivojlantiradi.

Umumiy psixologiya darsliklari va ilmiy adabiyotlar klinik tafakkurning nazariy asosini tashkil etadi. Diqqat, xotira, fikrlash va emotsional jarayonlarni o'rganish talabalarga klinik vaziyatlarni tahlil qilish, diagnostik gipotezalarni ishlab chiqish va bemor bilan samarali muloqot qilish imkonini beradi.

Tadqiqot metodologiyasi orqali olingan natijalar shuni ko'rsatdiki, klinik tafakkur nafaqat individual, balki pedagogik yondashuvlar orqali tizimli ravishda rivojlantirilishi kerak. Simulyatsion mashg'ulotlar, mentorlik, guruh muhokamalari va interaktiv treninglar psixologik mexanizmlarni amaliyotda ishlatishga yordam beradi.

Shu bilan birga, klinik tafakkur rivojlangan tibbiyot xodimi bemorning salomatligini yaxshilash, muammolarni aniqlash va professional qarorlarni to'g'ri qabul qilishda aniq afzalliklarga ega bo'ladi. Shu sababli, pedagogik va psixologik yondashuvlarni uyg'unlashtirish va klinik tafakkurini rivojlantirish bo'yicha tizimli metodlarni ishlab chiqish zamonaviy tibbiyot ta'limining dolzarb vazifalaridan biridir.

1. Ананьев Б.Г. Психология личности. – М.: 2002.
2. Дьяченко М.И. Психология профессиональной деятельности. – СПб.: 2010.
3. Benner P. From Novice to Expert: Excellence and Power in Clinical Nursing Practice. – Prentice Hall, 1984.
4. Epstein R.M., Hundert E.M. Defining and Assessing Professional Competence. JAMA, 2002;287(2):226–235.
5. Крутецкий В.А. Психология мышления. – М.: 1995.